

בס"ד
שיעורו "ליל שיש"י"
בישבה"ק ברכת יצחק
שנה י"ב
פרשת יתרו
איסור לא תחמוד בתפקידו של חברו
פי"ב פי"ד "לא תחמוד"

א. מעשה בראובן אשר שימש כמגיד שיעור באיזהו מקומן, לימים חמד שמעון את תפקידו של ראובן ורצה לזכות באמירת שיעור זה (ומן הסתם יש להניח ששמעון חשב שראובן ימצא מקום טוב יותר לומר את שיעורו) אשר ע"כ הפציר רבות בראובן שיאות לפנות לו את מקומו באמירת השיעור, לאחר זמן צלח בידו השתדלותו וראובן פינה את מקומו לשמעון, נשאלת השאלה האם שמעון עבר באיסור של לא תחמוד על כך שחמד את תפקידו של ראובן ובסופו של דבר גם עלה בידו ליטול את תפקידו. (ספק כע"ז כתב הגר"נ גשטטנר זצ"ל בספר להורות נתן עה"ת פרשת ואתחנן אות י"ד).

שאלה נוספת יש לברר, מה הדין אם אדם מפציר בחבירו שיפקיר את חפציו מתוך רצון לזכות בהם אחר שיפקירם, האם בכה"ג עובר באיסור לא תחמוד, או שמא כיון שלא קנה מידי את החפץ, אינו בכלל האיסור.

והיה מקום לומר שאיסור לא תחמוד אמור רק על מקרה של חפצים העוברים מידו של אדם לחבירו, אבל במקרה זה שאין התפקיד בבעלותו של ראובן אלא שהוא מוחזק לשמש בתפקידו כמגיד שיעור לא נאמר בזה לא תחמוד.

ואכן כך מצינו במכילתא (בפרשתנו פרשה ח') שלמד מכלל ופרט וכלל, שכל דבר ששייך בו קונה ומקנה, שייך בו גם איסור לא תחמוד. והנה במקרה דנן הרי אינו מפציר שיקנה לו, אלא שיפנה את מקומו והוא יזכה מן ההפקר, וא"כ היה מקום לומר שלא שייך איסור של לא תחמוד במקרה זה. (וכ"כ בלהורות נתן הנ"ל).

ביאור המרכבת המשנה במכילתא שרק בלימוד תורה אין איסור של לא תחמוד
ב. אלא שהמרכבת המשנה (בפירושו למכילתא ד"ה קונה ומקנה) כתב לפרש דברי המכילתא, שבא למעט, "חימוד תורה" והטעם בזה, משום שחייב ללמד את חבירו בחינם. (בפשטות הכוונה שחומד ללמוד תורה מאדם אחר, שאין בכך איסור דלא תחמוד כיון שחבירו חייב ללמדו בחינם) וסיים שכך כתוב בזוהר (פרשת ויצא). וכע"ז כתב בספר דרך פקודיך (מצוה ל"ח בחלק המעשה אות ב'). ולפירושו, במקרה דנן, אין לנו ללמוד, מדברי המכילתא שאין איסור של לא תחמוד, כאשר הוא חפץ ליטול לידי את זכותו של ראובן על אמירת השיעור שהרי בענין זה אין חבירו מחוייב לו, ואדרבא לדברי המרכבת המשנה הנ"ל משמע שאילולי שהיה חייב אדם לחבירו ללמדו בחינם, היה שייך בזה לא תחמוד, הגם שלא נוטל ממנו חכמתו אלא לומד ממנו את התורה, וא"כ כל שכן בנידון דידן שנוטל ממנו זכות אמירת השיעור, הגם שאינו בדרך לוקח ונותן, יש בזה איסור של לא תחמוד. וכן יש ללמוד מכאן באופן שמפציר בחבירו להפקיר חפצו, ע"מ שיזכה בו, יש כאן איסור של לא תחמוד הגם שאינו

בדרך מקח וממכר, משום שיש לדמותו ללומד תורה ממנו שהיה מקום לאסור (אילולי שחייב ללמדו בחינם).

אמנם בערוך השולחן (חו"מ סי' שנ"ט ס"י), דייק מדברי הרמב"ם (פ"א מגזלה ה"ט) שכתב ז"ל כל החומד עבדו או אמתו או ביתו וכליו של חברו או כל דבר שאפשר לו **שיקנהו ממנו** והכביד עליו ברעים והפציר בו עד שלקחו ממנו, אע"פ שנתן לו דמים רבים, הרי זה עובר בלא תעשה וכו'. שהחומד מחבירו שילמדו אומנותו, אין בכך איסור דלא תחמוד, כיון שאינו דבר הנקנה. ולפי"ז גם החומד ליטול מחבירו זכות אמירת שיעור, אינו עובר בכלל האיסור של לא תחמוד. (ובאמת דברי המרכבת המשנה צ"ב מ"ש לא תחמוד כאשר לומר מחבירו והרי לא נוטל ממנו כלום).

מחלוקת הרמב"ם והראב"ד ביסוד האיסור של לא תחמוד

ג. ויתכן שהדין העולה מדברי המרכבת המשנה, ששייך איסור לא תחמוד באופן שנוטל ממנו זכות אמירת שיעור, הדבר תלוי במחלוקת הרמב"ם והראב"ד, שהנה הרמב"ם (הנ"ל) כתב בסוף ההלכה העוסקת באיסור לא תחמוד, ז"ל ואין לוקין על לאו זה מפני שאין בו מעשה, ואינו עובר בלאו זה עד שיקח החפץ שחמד וכו'. והראב"ד השיגו למה סובר הרמב"ם שהוא לאו שאין בו מעשה, והרי אין לך מעשה גדול יותר מכך שנטל את החפץ, ולמעשה הסכים הראב"ד עם הרמב"ם שאינו לוקה, אבל לא מטעמו, אלא מצד שהוא לאו הניתן לתשלומין, בכך שיכול להשיב את החפץ לבעליו.

וביאר הרב המגיד ששורש מחלוקתם, נעוצה במחלוקת נוספת בין הרמב"ם והראב"ד, שהנה הרמב"ם כתב שעובר באיסור של לא תחמוד כאשר מפציר בו למכור את החפץ, והלה נענה להפצרותו ומוכר לו לבסוף. והראב"ד השיגו ואומר שאם אמר "רוצה אני" אין כאן איסור של לא תחמוד. נמצא א"כ שלדברי הראב"ד איסור של לא תחמוד הוא רק כאשר נוטל ממנו את החפץ בלא רצונו (הגם שנוטל דמים) אבל הרמב"ם סובר שגם אם התרצה הבעלים למכור עדיין יש כאן איסור של לא תחמוד.

מכאן אומר הרב המגיד, שלשיטת הרמב"ם לא ניתן לומר שמהות האיסור היא עצם המכירה, שהרי המכירה נעשית ברצון, ובהכרח שהאיסור הוא במה שמפציר בו, והרי אין כאן מעשה, אך להראב"ד שמדובר שנוטל ממנו את החפץ בע"כ הרי האיסור הוא בעצם הלקיחה, וא"כ היה לנו לומר שהאיסור של לא תחמוד הוא ע"י מעשה (היינו נטילת החפץ).

ואפשר לחדד הדברים (וכע"ז מרן הקהילות יעקב בספרו ברכת פרץ בפרשתנו), שלשי' הרמב"ם יסוד האיסור הוא במה שחומד את החפץ של חברו, אלא שכל עוד שלא הגיע לכלל מעשה, עדיין אין כאן איסור שלם, ואילו להראב"ד יסוד האיסור הוא המעשה שקדמה לו חמדה, ואשר ע"כ סובר הראב"ד שהוא לאו שיש בו מעשה (אלא שלא לוקה מכיון שהוא לאו הניתן לתשלומין).

ומעתה בבואנו לדון האם יש איסור במקרה שמפציר בו לפנות את תפקידו לטובתו של המפציר, הנה לשי' הראב"ד הסובר שאיסור חמוד הוא רק במקרה שעשה מעשה גזילה (שהרי לדעתו מדובר שלא התרצו הבעלים) א"כ במקרה שלפנינו לא ניתן לומר שיש כאן מעשה גזילה, אך לשי' הרמב"ם ששיקר האיסור תלוי בחמדה, אלא שצריך שיגיע לכלל מעשה, יתכן לומר שגם כאן מכיון שהגיע לכלל מעשה, הרי הוא עובר באיסור של לא תחמוד.

האם ניתן להוכיח מלא תחמוד אישון רעך שיש איסור לא תחמוד גם בדברים שאינם עוברים בקנין

ד. והנה יש מקום להוכיח שיש איסור של לא תחמוד גם במקרה שמפציר בחבירו לעזוב משרתו וכן במפציר בו להפקיר חפצו ע"מ שיזכה בו לאחר מכן, מהא שהתורה כללה בכלל האיסור של לא תחמוד, גם "אשת רעך", והנה במקרה שחומד אשת רעהו, בפשטות האיסור הוא באופן שמפציר בו לגרשה ולאחר מכן לוקחה לעצמו. והנה הרי אין המפציר קונה את האשה מיד בעלה אלא שמפציר בו לגרשה ואח"כ זוכה מן ההפקר (אחר שנתרצית להתקדש לו), וא"כ יש בידנו הוכחה ששייך איסור של לא תחמוד גם במקרה שאיננו קונה הדבר מיד בעליו.

ובאמת הפנים יפות (בפרשתנו עה"פ לא תחמוד) כתב שיש להוכיח כדעת הרמב"ם שאיסור לא תחמוד הוא גם במקרה שקונה החפץ מבעליו כדין, מהא דמצינו שיש איסור של לא תחמוד גם באשת רעהו הגם שבעלה מגרשה כדין והלה מקדשה לעצמו כדין, והוסיף שהרי לא תחמוד אמור גם על בית רעהו, והרי קרקע אינה נגזלת ולא תעמוד ברשות המפציר אילו לא יקנה אותה המפציר כדין בהסכמת הבעלים.

אך א"כ יקשה על הראב"ד מה יענה להוכחה חזקה שכזו. והשיב הפנים יפות שהראב"ד יסבור שיש לחלק בין לא תחמוד האמור לגבי אשת רעהו לבין לא תחמוד האמור לגבי ממונות, ואל לנו ללמוד זה מזה, ובדברים של"ש שיגזול מיד הבעלים אכן התורה אסרה גם בלא מעשה גזל עכת"ד.

נמצא א"כ שלדעת הרמב"ם כפי שביאר הפנים יפות, שניתן ללמוד לא תחמוד בממונות מלא תחמוד האמור לגבי אשת רעהו, אכן המפציר בחבירו לעזוב משרתו ע"מ שיטלנה לעצמו יש בזה איסור של לא תחמוד, והגם שכתב המכילתא שבעינן דבר הניתן מיד ליד, אין כוונתו למעט דברים שאינם גשמיים, אלא בא למעט לימוד תורה כפי שכתב המרכבת המשנה הנ"ל.

ויל"ע בזה ממה שכתב המנח"ח (מצוה ל"ח אות ה') שאיסור של לא תחמוד הוא רק בחומד משהו פרוטה ולמעלה מזה. ואם נאמר ששייך איסור של לא תחמוד גם בחומד תפקידו של חבירו, שלא נערך בשוויות ממונית, א"כ היה צריך להיות שיש איסור של לא תחמוד גם שפחות משהו פרוטה וצ"ע.

האם יש איסור לא תחמוד במפציר בחבירו שיעניק לו מתנה

ה. עוד יש לדון ממקום אחר, שהנה יש להסתפק, האם איסור של לא תחמוד אמור רק במקרה שנותן ממון לבעלים למען השגת מטרתו, או דילמא שגם כשמפציר בו שיתן לו מתנה גם ענין זה נכלל באיסור של לא תחמוד.

ובפשטות מצד הסברא נראה שהדברים קל וחומר שאם כשנותן לו ממון עבור חפציו בנוסף להפצרותיו למכור לו, נקטינן שיש איסור של לא תחמוד, כ"ש כשאינו נותן לו ממון יש כאן איסור.

ואכן כן משמע מפשטות לשונו של רבינו יונה (שערי תשובה שער ג' אות מ"ג), וכן נקט ההחפץ חיים (ספר המצות הקצר מצות לא תעשה אות מ') שעורר על מנהג אנשים מסויימים שאחר עשותם שידוך ומסכמים ביניהם את עניני הממון, מוסיפים ודורשים התחביוות ממוניות נוספות, מעבר למה שסיכמו בתחילה ויש בזה איסור של לא תחמוד. ומבואר דס"ל שגם במתנה שייך איסור של לא תחמוד. (ואולי נאמר ששידוך הוא כעסק לכל דבר). וע"ע בשו"ת בצל החכמה (ח"ג סי' מ"ג) שכתב להוכיח כן מדברי הסמ"ג.

אמנם בשו"ת ארץ הצבי (סי' ג' אות ו') הביא שדעת החידושי הרי"ם ואביו (בעל השפת אמת) זצ"ל שמש"כ רבינו יונה שיש איסור של לא תחמוד גם במתנה, הוא מדת חסידות, ואינו מן הדין. וחיזק את

דבריו בשו"ת בצל החכמה (ח"ג סי' מ"ד אות ד') שכתב שמעיון בדברי הפוסקים עולה שהביאו את הדין של לא תחמוד באופן של מכירה וקניה ולא הביאו אופן שמפציר בו ליתן מתנה. אלא שקשה הדבר בסברא, למה תוקל חמדה לקבל מתנה מחמדה שהמפציר משלם תמורתה. וביאר בספר הנ"ל שכיון שיסוד האיסור הוא החמדה, הרי כשאדם מוכן להוציא כסף עבור השגת חמדתו בהכרח שחמדתו גדולה יותר מאדם שאינו חפץ להוציא כסף לשם כך, ולכן רק חמדה גדולה שמגיעה לכדי הוצאת כסף אסורה, אך בחמדה לקבל מתנה שלא הגיעה לדרגה שהחומד מוכן להוציא עבורה ממון אינה בכלל האיסור.

ומעתה נשוב לנידון דידן, שהחומד אינו מתכוין לשלם תמורת התפקיד שהוא חפץ בו, הנה לטובים שאין איסור של לא תחמוד במתנה, אזי גם כאן אינו עובר באיסור, אך לטובים שיש איסור לא תחמוד גם במתנה, שפיר ניתן לומר שגם במקרה דנן עובר באיסור של לא תחמוד. (ויל"ע לטובים שאין איסור לא תחמוד במתנה, לפי דברי הפנים יפות בדעת הרמב"ם שהקיש חמדת ממון לחמדת אשת רעהו, הרי שם בפשטות לא מדובר ששילם לו כדי שיגרש את אשתו ובכ"ז אסרה התורה חמדה זו).

איסור לא תחמוד בזומד מצות חבירו

ו. ומדי דברנו בענין זה, יש להוסיף ולדון מה הדין באדם שקנה לולב מהודר לעצמו, האם מותר לאדם להפציר שימכרו לו, או דילמא שבמידי דמצוה לא שייך לא תחמוד. והנה לפי דברי המרכבת המשנה והדרך פקודיך, שרק לימוד תורה התמעט, נמצא ששאר מצות שייך בהם איסור דלא תחמוד. וכ"כ הוכיח בשו"ת בצל החכמה (ח"ג סי' מ"ג), משו"ת מחנה חיים (או"ח ח"ב סי' ל"ב) שדן בחמד לולב מעכו"ם אם יש בו איסור של מצוה הבאה בעבירה, ומשמע שמישראל בודאי יש בו איסור. אך הביא מספר תולדות שמואל (מצוה ל"ח סי' א' אות ו') שלמד מדברי הזוהר (פרשת יתרו) דכל מילי דמצוה אין בו איסור של לא תחמוד, דאיסור לא תחמוד נאמר רק במילי דעלמא. ולדבריו עולה שגם חומד תפקיד של אמירת שיעור, אין בזה איסור של לא תחמוד. אך מסיק שהפירוש הנכון בזוהר הוא כפי שפירש הדרך פקודיך והמרכבת המשנה שרק בדברי תורה אין איסור של לא תחמוד.